

WPROWADZENIE

Andrzej Ostrowski

„Wartości – kultura – historia” – to formuła, jak na zakres tematyczny badań naukowych w dziedzinie humanistyki, bardzo szeroka. Z drugiej jednak strony, jest ona w pełni uzasadniona ze względu na wzajemne przenikanie się wymienionych elementów. Mówiąc o wartościach, trudno pominąć kulturę, a poruszając zagadnienie kultury – abstrahować od historii. Oznacza to, że wprowadzony podział na wartości, kulturę i historię, trzeba odczytywać nie jako wybór z zamiarem odrębnej prezentacji niezależnych od siebie elementów, ale jako wskazanie na wybrane aspekty pewnej całości. Najbardziej odpowiednim typem refleksji ujmującej tak rozumianą całość jest refleksja filozoficzna. W sposób szczególny widać to natomiast na przykładzie filozofii rosyjskiej. Nie bez powodu jednym z najczęściej wymienianych jej przedmiotów jest zagadnienie wszechjedności.

Tematyczny tom „Kultury i Wartości” zatytułowany *Wartości – kultura – historia. W kręgu filozofii rosyjskiej* wpisuje się w szeroki nurt badań, których przedmiotem jest filozofia rosyjska. Nie bez znaczenia jest fakt, że w Polsce zainteresowanie tą filozofią wciąż rośnie. Grono badaczy tej problematyki jest bardzo duże, a liczba prac naukowych, zarówno artykułów, jak i monografii, powiększa się z roku na rok. Jest to zjawisko na tyle interesujące i ważne, że samo stało się przedmiotem badań. Dobrym i zarazem wzorcowym tego przykładem są *Polskie badania filozofii rosyjskiej. Przewodnik po literaturze*. Wydane jako *Część pierwsza* (2009) i *Część druga* (2012) pod redakcją naukową Lilianny Kiejzik i Jacka Uglika.

Nowe publikacje wyników badań, czy to w formie pojedynczych artykułów, tematycznych wieloautorskich tomów lub monografii, stanowią bardzo cenną informację nie tylko na temat aktualnego stanu badań, ale – co jest znacznie ważniejsze w dziedzinie nauk humanistycznych – również na temat aktualności problemów i tym samym ich wagi. Jest to szczególnie widoczne, gdy na ten sam problem lub zagadnienie uwagę zwracają różni badacze. Na przykład, mogłoby się wydawać, że o F. Dostojewskim i L. Tolstojem oraz ich twórczości powiedziano już „wszystko”. Ale temat nie bez przyczyny jednak powraca, w dalszym ciągu inspirowane, jest z jakichś powodów aktualnie ważny. Dotyczy to również problematyki

A. OSTROWSKI – WPROWADZENIE

podejmowanej przez innych przedstawicieli myśli rosyjskiej, o których mowa w opublikowanych artykułach. Mimo że większa część prezentowanych w tomie prac przedstawia wyniki badań z zakresu historii filozofii, to analizowana przez ich autorów problematyka powinna być jednak odczytywana nie tylko jako przedmiot badań historycznych, ale również – a może przede wszystkim – jako to, co aktualnie ważne dla współczesnych.

Tom „Kultury i Wartości” poświęcony filozofii rosyjskiej otwiera artykuł Janusza Dobieszewskiego zatytułowany *Filozofia religii. Współczesne horyzonty*. Autor podejmuje w nim między innymi próbę określenia relacji między religią a filozofią, wyznaczając tym samym bardzo szeroki kontekst dla problematyki rozważanej w myśli rosyjskiej oraz dla problematyki podejmowanej przez autorów publikowanych artykułów. Kontekstem tym jest filozofia religii, ale wartość tego tekstu polega między innymi na tym, że zawarte w nim rozważania są uniwersalne, ponieważ dotyczą one filozofii religii jako takiej oraz jej aktualnych, ważnych dla współczesnych, problemów. Celowo podkreślam uniwersalność rozważań na temat filozofii religii, ich autor w sposób szczególny kładzie bowiem akcent na filozofię rosyjską. Pozwala to mówić o niej jako integralnym elemencie filozofii w ogóle – co nie jest jednak tezą oczywistą, ponieważ w dyskusjach nad filozofią rosyjską często podkreśla się jej odrębność. Zasadniczy cel, któremu służy skierowanie uwagi na tę filozofię, jest jednak inny. Autor wyznacza *współczesne horyzonty* dla filozofii religii, jednak pomimo wielości tych „horyzontów” wskazuje na jeden zasadniczy – od siebie dodam: obiecujący pod względem poznawczym i metafizycznym – kierunek, którym z pewnością warto się zainteresować, nie tylko jako przedmiotem badań, lecz również jako źródłem inspiracji – jest nim filozofia rosyjska.

Jednym z elementów warunkujących oryginalność filozofii rosyjskiej jest dokonana przez jej przedstawicieli recepcja filozofii zachodnioeuropejskiej. Na to zagadnienie w artykule niemieckojęzycznym *Einige Bemerkungen zum russischen Neukantianismus* zwraca uwagę Władimir Bielów. Na przykładzie twórczości wybranych filozofów (A. I. Wwiediński, B. W. Jakowenko, W. E. Sezeman) analizuje on zagadnienie neokantyzmu w Rosji.

W artykule *Filozofowie tylko interpretowali świat, idzie jednak o to, aby go przemienić. Filozoficzny projekt Mikołaja Fiodorowa i Mikołaja Bierdiajewa* rozważane jest zagadnienie wartości i twórczości (aktu twórczego). Autor Cezar Jędrisko, odwołując się do filozofii Fiodorowa i Bierdiajewa, ale także wykorzystując – ze względu na teoretyczny kontekst trudną do pogodzenia z wybranymi poglądami filozofów – wpisaną w tytuł pracy tezę Marksa, formułuje imperatyw kategoryczny – bezwzględny nakaz twórczości. Nie chodzi tu jednak o aktywność *sensu stricto* artystyczną – chociaż nie jest ona wykluczona – ale o powszechne działanie twórcze jako takie, o czyn kreacji, który rozpatrywany jest w kategoriach powinności. Zasadniczym problemem staje się wówczas jej uzasadnienie oraz ocena.

A. OSTROWSKI – WPROWADZENIE

Zagadnienie działania twórczego oraz jego efektów można rozpatrywać nie tylko jako powszechnie obowiązujący postulat kreacji, ale również jako sposób manifestacji poglądów. Ewa Cichocka w artykule *Cechy swoiste sztuki w pismach Tolstoja i Dostojewskiego. Kilka uwag* nawiązuje do twórczości obu pisarzy i szuka odpowiedzi na pytanie o sposób rozumienia przez nich sztuki. Nie jest to jednak cel sam w sobie, lecz przesłanka do wyjaśnienia idei głoszonych przez obu artystów.

O ile artykuł poświęcony problemowi rozumienia sztuki przez Dostojewskiego i Tolstoja można rozpatrywać w kategorii szeroko pojętej analizy filozoficzno-literackiej, o tyle kolejne teksty – autorstwa Edyty Domagały, Haliny Rarot i Justyny Krocak – dotyczą już twórczości *sensu stricto* filozoficznej; odpowiednio: Wł. Sołowjowa, M. Bierdiajewa i P. Florenskiego.

Artykuł pierwszy jest zatytułowany *Sens miłości erotycznej w filozofii Włodzimierza Sołowjowa*. W systemie filozoficznym Sołowjowa, który bardzo często określany jest jako filozofia wszechjedności, zagadnienie miłości, rozumiane idealistycznie, pełni niezwykle ważną rolę. Nie bez powodu Sołowjow poświęca temu zagadnieniu oddzielną rozprawę. Jej treść jest zasadniczym przedmiotem rozważań autorki, która odwołuje się również do szerokiego kontekstu problemowego, jakim jest system filozoficzny Sołowjowa.

W artykule *Rosyjski personalizm Mikołaja Bierdiajewa* autorka podejmuje rozważania nie tylko na temat tytułowego stanowiska filozofa, ale również konfrontuje je z szeroko pojętym personalizmem rosyjskim i francuskim. Dzięki tej konfrontacji, ukazana została specyfika personalizmu Bierdiajewa, jednego tych rosyjskich filozofów, którzy wywarli największy wpływ na rozwój personalizmu zachodnioeuropejskiego.

Pawła Florenskiego sympatie i antypatie filozoficzne to artykuł zmierzający do pokazania źródeł inspiracji filozofa rosyjskiego oraz prowadzanej przez niego krytyki, której przedmiotem była między innymi filozofia Immanuela Kanta. Według autorki, uwzględnienie tych dwóch elementów jest bardzo pomocne przy próbie interpretacji poglądów Florenskiego.

Artykuł *Idee wolności i harmonii w pedagogice filozoficznej w epoce rewolucji rosyjskich*, autorstwa Natalii Daniłkiny, który symbolicznie zamyka zebrane prace z *kręgu filozofii rosyjskiej*, jest poświęcony zagadnieniu wychowania przy odwołaniu się do idei harmonii oraz nadrzędnej wartości, jaką wyraża idea wolności. Jest to „zamknięcie symboliczne”, ponieważ zagadnienie wolności, obok problematyki Boga, człowieka, twórczości i wielu innych, można interpretować jako element spajający rozważania na temat wartości, kultury i historii w filozofii rosyjskiej.

Na podstawie rozważań zawartych w powyższych artykułach nie da się oczywiście określić wszystkich cech, które stanowią o specyfice filozofii rosyjskiej, tym bardziej, że wiele ważnych dla niej zagadnień nie zostało w ogóle poruszonych. Jednoznaczne określenie tej specyfiki jest problemem bardzo złożonym,

---

A. OSTROWSKI – WPROWADZENIE

---

stanowi przedmiot wielu dyskusji oraz wymaga dalszego prowadzenia szczegółowych badań. Wybrane przez autorów zagadnienia są jednak na tyle reprezentatywne, że po lekturze tych prac czytelnik, jeżeli nawet nie znajdzie się w *kręgu filozofii rosyjskiej*, to przynajmniej przybliży się do niego. Próbę realizacji tego celu warto podjąć chociażby ze względów poznawczych, tj. w celu pogłębiania wiedzy o innej kulturze. Zasadniczą wartością jest jednak to, że filozofię rosyjską można wykorzystywać jako źródło inspiracji we własnej refleksji.

ANDRZEJ OSTROWSKI, habilitated doctor, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland. E-mail: aostrowski@bacon.umcs.lublin.pl

